

Uit: Brabants, Kwartaaluitgave over Brabantse Taal,
Literatuur, Muziek, Dialect- en Naamkunde
Jaargang 4, nr. 2, 2007

Bergeijkse taalles van meester Panken

De legendarische meester Panken (1) heeft in zijn talrijke geschriften over de meest uiteenlopende onderwerpen en gebeurtenissen ook aandacht besteed aan de volkstaal. Onder andere aan het dialect zoals dat in zijn tijd in Bergeijk werd gesproken. Wat daarover in druk verscheen vinden we terug in zijn *Beschrijving van Bergeijk* (2).

Citaat:

“Het dialect, dat men te Bergeik spreekt is het Meierijsche, met deze eigenaardigheid, dat men daar uitspreekt: *Ei* = aai; *eu* ee; *oe* ie; *u* i; *uu* ie; *ui* au; *oo* of ee; *ij* ee. Zie hier eenige voorbeelden van de Bergeiksche uitspraak (3):

Bergaaik = Bergeik. *Braaien* = breien. *Aai* = ei. *Aaigen* = eigen. *Haai* = heide. *Laai* = lei. *Laaien* = geleiden. *Maai* = Mei. *Geheer* (geheur) = gehoor. *Vier* (vuur) = vuur. *Haus* = huis. *Kraus* = kruis. *Maus* = muis. *Brood* (brùid) = bruid. *Boten* (bùite) = buiten. *Hood* (hùid) = huid. *Maai* = mei (tak). *Deen* (deun) = deun. *Leen* (leun) = leuning. *Steen* (steun) = steun. *Meelen* (meule) = molen. *Bedrieven* (bedruujve) = bedroeven. *Biek* (buijk) = boeken. *Bilt* (bult) = bult. *Gediild* (geduld) = geduld. *Hit* (hut) = hut. *Mig* (mug) = mug. *Mits* (muts) = muts. *Mitserd* (mutserd) = mutsaard. *Schip* (skup) = schop. *Sperrie* (spörrie) = spurrie. *Biert* (buurt) = buurt. *Hier* (huur) = huur. *Hoos* (hùis) = huizen. *Moos* (muis) = muizen. *Onkrood* (onkrùid) = onkruid. *Vool* (vuil) = vuil. *Dievel* (duujvel) = duivel. *Diezend* (duujzend) = duizend. *Niemen* (nuujme) = noemen. *Steever* (stùiver) = stuiver. *Bescheet* (beskeid) = bescheid. *Begeen* (begijn) = begijn. *Beel* (béél) = bijl. *Keeken* (kééke) = kijken. *Peep* (péép) = pijp. *Schreeven* (skrééve) = schrij-

ven. *Speeker* (spijker) = spijker. *Ween* (wéén) = wijn. *Ween* (niet meer bekend) = wijn (werktuig). *Eezer* (éézer) = ijzer.”

Tot zover Panken, met tussen haakjes de klanken zoals ze door *mijn* eigen antenne opgevangen zijn. Wat ik me afvraag is dan ook of hij de uitspraak wel juist heeft weergegeven. Waarom denk ik dat? Mijn grootouders van moeders kant, die de meester nog goed gekend hebben en allebei in Bergeijk geboren zijn in 1878 en 1879, heb ik het dialect nooit zó horen uitspreken. En dat terwijl ik mijn oren al vanaf mijn vroegste jeugd gespist had om de kleinste verschillen op te merken.

De reden daarvan was dat mijn vader uit Eerde bij Veghel kwam en hij de woorden anders uitsprak dan ons moeder, met andere klanken en accenten. Zelfs in Bergeijk waren er nog enkele geringe verschillen in enkele buurtschappen. Zo zei opa Sengers (* in de Broekstraat) bijvoorbeeld *piip* (pijp) en *ijzer* (ijzer) en opoe (* op 't Hof) zei *péép* en *éézer*. De afstand tussen Broekstraat en Hof is ongeveer 1 kilometer, een boog-scheut of steenworp, bij wijze van spreken.

Mijn gevoel van onzekerheid over de beweerde uitspraak van Panken wordt nog eens versterkt door het feit dat ik vele oude en zelfs stokoude Bergeijkenaren gekend én gesproken heb. Daarvan bewaar ik een aantal geluidsopnamen, waarop niet één man of vrouw de klanken van de meester gebruikt, zelfs niet bij benadering. Zou hij misschien geen goed gehoor hebben gehad, vraag ik me af, zodat wat hij hoorde pas door een zeeffe zijn trommelvlies bereikte?

Panken schrijft verder:

“Onder de woorden van het Bergeijksche taaleigen, die van het Nederlandsch sterk afwijken komen de volgende voor: *aai* voor ei; *aanwerk* voor begin, *amper* voor nauwelijks, *aver* voor ouder (van aver tot aver – van ouder tot ouder); *beemd*, *dries en groes* voor grasland; *bees* voor bui; *begaan* voor betijden; *bemiddelen* voor in orde brengen; *begots* voor bij God; *begaaien* voor bevullen of smerig laten liggen; *bezien* voor beproeven; *bezie* voor bes; *blok* voor klomp; *eggel* voor bloedzuiger; *enk* voor inkt; *hoos* voor kous; *keps* voor alles verspeeld hebben; *klampvogel* voor roofvogel; *kitsen* voor braken; *kittig* voor vurig; *kraaiappel* voor galnoot; *knorsel* voor kruisbes; *koeherd* voor koeherder; *kooi* voor kudde (vooral van schapen); *kooi* voor schaapstal; *koren* voor rogge; *kek* voor juist; *krets* voor schurft; *luchten* voor lichten; *lutske* voor oogenblik; *lijnde* voor lijwaat; *lijvent* voor lijfgoed; *metser* voor metselaar; *mulder* voor molenaar en meikever; *skrepel* voor schraal; *strauwsel* voor strooisel.

Ziehier nog ten slotte een paar gezegden in het Bergeijksche dialect: te Bregaaik (ook Bergaaik) woonden in den aauwen teed veel heksen en kabaatermennekes. Vrieger waasten (of wiesen) er groote aaikebeum.”

Tot zover onze meester met zijn Bergeijkse taalles. We zijn hem er dankbaar voor ondanks twijfel over *zijn* spelling. Maar ook dankbaar moeten we hem ervoor zijn dat hij ons nog een handschrift heeft nagelaten: *Woordenboek. Dialect of bijzondere spreekmanier te Bergeijk en omstreken* (Idioticon II).

Jammer genoeg is het eerste deel daarvan, de pagina's 1 tot en met 151, verloren geraakt. Wel bewaard gebleven is deel II,

de bladzijden 152 t/m 407. Het begint met H(oes) en eindigt met Z(ijn). Bij deze registratie wordt wel de betekenis van de woorden gegeven maar niet de uitspraak. Al bij al toch maar petje-af voor deze legendarische onderwijzer die ons met terugwerkende kracht over de Bergeijkse volkstaal van toen toch weer wat wijzer heeft gemaakt.

(1) Peter Norbertus Panken * Duizel 1819 – † Bergeijk 1904.

(2) *Beschrijving van Bergeijk* door P.N. Panken en Jhr. Mr. A.F.O. Sasse van Ysselst. Uitg. Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch, 1900, p. 67-69.

(3) Een aantal van deze woorden tussen haakjes zoals ik deze vanaf mijn jeugd gehoord heb; de andere waren/zijn cfr. Panken.

P.N. Panken (1819-1904).

Ill.: verzameling Eicha Museum Bergeijk.

